

Heilauf Zsuzsanna – Jásperné Nagy Melinda – Pápai Tamás László

A Tomory Lajos Múzeum gyűjteménye az oktatásban, az oktatási gyűjtemény a múzeumban

2026-ban lesz hetven éve, hogy Tomory Lajos iskolaigazgató elkezdte megalapozni a Budapest XVIII. kerületi Tomory Lajos Múzeum pedagógiai és helytörténeti gyűjteményét. Pestszentlőrinc város és Pestszentimre nagyközség 1950 óta része Budapest XVIII. kerületének. Ennek a kerületnek megvan a saját története és identitása. Megyei, városnyi település, amely 22 városrészből, köztük 5 lakótelepből és a főváros nemzetközi repülőtéréből, valamint egy nagyobb erdőből áll. Több mint 80 középülettel rendelkezik. Az 1980-as évektől már százezer lakosú településen jelenleg is több mint 20 általános iskola és 5 középiskola működik. A 19. század végétől intenzíven fejlődő terület saját történetét ugyan helyben már a második világháború előtt is kutatták, de az első helytörténeti oktatási segédanyagok az 1950-es évek második felében születtek meg. A helyi pedagógusok mind a helytörténeti anyag kutatásában, mind feldolgozásában fontos szerepet vállaltak, kiemelkedik közülük Tekes Sándorné Zsebők Kornélia, Téglás Tivadar és Tomory Lajos munkássága.

Tomory már korábbi iskoláiban, a Felvidéken is aktívan gyűjtött, és használta nevelőmunkájához a gyűjteményét. A XVIII. kerületben több iskolában dolgozott, és 1956-ban döntött úgy, hogy diákjaival gyűjtésbe kezd. A folyamatosan gyarapodó anyag évtizedekig különböző iskolaépületekben kapott helyet. Az alapító mind nagyobb közönségnek igyekezett bemutatni tárgyait, dokumentumait, elsősorban a kerületi iskolásoknak, majd a kerület lakosainak. Végül gyűjteményét a XVIII. kerületnek adományozta. Ezt követően a kerület vezetése és az általuk biztosított szakembergárda gondoskodott a gyűjteményről, sokáig Tomory Lajos aktív közreműködésével. Lajos bácsi mellett a gyűjteményben kiváló pedagógusok dolgoztak a kezdetektől napjainkig, sőt, hosszú ideig a kerületi pedagógiai szakmai szolgáltatóval egy intézményben működött. Az alapító szándékához híven a múzeum a mai napig megőrizte, sőt kiterjesztette a gyűjtemény pedagógiai profilját. A múzeumpedagógiai foglalkozások, ismeretterjesztő tartalmak széleskörűen mutatják be a gyűjtemény hely- és oktatástörténeti anyagát a látogatóknak a valós és virtuális térben egyaránt. A különféle együttműködések, közös fejlesztések a kerületi oktatási intézményekkel pedig megsokszorozzák a múzeum erőforrásait és anyagának, feldolgozásainak, tudományos eredményeinek közzétételét, amely így sokkal több emberhez juthat el.

A múzeum története

A múzeum gyűjteményét 1956. szeptember 1-jén alapozta meg Tomory Lajos, a Budapest XVIII. kerületi, Bajcsy-Zsilinszky utcai általános iskola igazgatója. Kezdetben főként az iskolával és az ifjúsággal kapcsolatos anyagok gyűltek össze, ezért alapvetően pedagógiai gyűjtemény volt, majd a gyarapodó állomány sok elővárosi/kisvárosi/kertvárosi életmódtörténetre jellemző emléktárggyal bővült. Pestszentlőrinc és Pestszentimre oktatása már jóval a települések hivatalos megszűlése előtt is több épületbe szerveződő iskola- és óvodarend-

szerből állt. Ezek voltak az intenzíven fejlődő települések első közintézményei, így Tomory kezdeményezése egyfelől a helyi oktatás relikviáit és történetét őrizte meg, másfelől az oktatási és az életmódtörténeti anyag segítette a tananyag illusztrálását, szemléltetését.

Tomory Lajos összegyűjtött anyagára alapozva már 1957-ben elkezdte szorgalmazni egy pedagógiai múzeum létesítését Budapesten. *„Magam nem vagyok múzeumi szakember, műkedvelő gyűjtögetést végzek két évtizede. Amíg a háború el nem söpörte, iskolai, néprajzi és helytörténeti múzeumom volt. Újból kezdtem a gyűjtést, s most az iskolával és az oktatással kapcsolatos tárgyakat rendezgetem”* – írta ekkor.¹

Budapest XVIII. kerülete és elődtelepülései, Pestszentlőrinc és Pestszentimre intenzív betelepüléssel növekedtek, így a kertvárosi lakóházakba az itt otthonra találó lakók, családok, pedagógusok magukkal hozták a sokszor több generáció óta őrzött relikviákat, amelyeket örömmel bízta a gyűjteményre. Az intézményhálózat és a középületek fejlesztése mindig – sokszor jelentős – késéssel követte az 1880 és 1980 közötti, évtizedeként átlagosan 10 000 fős lakosságnövekedést, így az iskolaépületek az oktatási funkciók mellett közösségi térként, a még épülettel nem rendelkező közfunkciók befogadásával is segítették a települések működését. Így volt ez a helyi templomok és a kerület múzeuma esetében is.

„A múzeum – csak így hívják. A gyerekek nevezték el így, pedig csak három szekrény a folyosó fehér falának támasztva. Közöséges szertári üvegfalú szekrények, de ami bennük van, valóban múzeumba illenek”.² Tomory Lajos gyűjtötte a hajdani diákélet minden fellelhető írásos és tárgyi emlékét, például az 1819-ben és 1821-ben Pozsonyban és Nagyszombatban nyomtatott tankönyveket, a Tanácsköztársaság közoktatásügyi népbiztosságának rendeleteit. *„Az egyik dobozban száz esztendősk iskolajelvények, író tollak, ellenőrző könyvek, ákom-bákomos és számárfüles irkák, kiszolgált tolltartók, diáknyelvű szótár, félszáz éves ballagási meghívók, palatáblák, kifakult fényképek”*.³

1965 elején az egyre gyarapodó anyagot (okmányokat, tankönyveket, albumokat, térképeket, plakátokat, újságokat, röplapokat, bizonyítványokat, szemléltető eszközöket stb.) az igazgató négy iskolai szekrénybe és számos asztalba bezsúfolva tudta elhelyezni az 1927-ben épült iskolaépületben, a folyosón és a pincelejárásban. *„Ha kinyitja az ajtót, hogy kiemljen valamit, »ömlesztve« csúszik ki a szekrény tartalma. (...) Még szerencse, hogy az íróasztal-fiókok is tele vannak, mert így némi kotorászás után valóságos kiállítás tárul elém az asztal lapján, a bőség ízelítőjeként. Van itt minden, ami összefügg a régi pedagógus élettel, diák-szokásokkal, sőt a neveléstudomány fejlődésével”* – mutatja be a gyűjteményt a *Pedagógusok Lapja* újságírója.⁴

1965-ben a pedagógiai múzeumot az általa gyűjtött anyagra alapozva képzelte el, helyet pedig a XVIII. kerület vezetésétől kért, és Csincsik Imre vb-titkár ígéretet is tett, hogy egyelőre egy-két helyiséget biztosítanak Tomory Lajos gyűjteménye számára.⁵

A gyűjtemény 1972 szeptemberében – mivel Lajos bácsi igazgatói tisztségét nyugdíjba vonulása miatt letette – a közeli Kassa utcai iskola második emeleti, közepes nagyságú

¹ TOMORY 1957. 145.

² K. I.: Múzeum az iskolában. *Népszava*, 1964. szeptember 13. 4.

³ K. I.: Múzeum az iskolában. *Népszava*, 1964. szeptember 13. 4.

⁴ MIKLÓS 1965.

⁵ MIKLÓS 1965. 5.; TOMORY 1965. 8.

tantermében kapott helyet. Ekkor már 5–6 szekrényt töltött meg a gyűjtemény, és az oktatási mellett egyre több helyi vonatkozású anyaggal is bővült. „A kerületi gyűjtemény anyaga igen változatos. Részben a kerülettel kapcsolatos, másrészt általános jellegű. Megkerült a legrégebbi lőrinci iskolai anyakönyv, 1883-ból keltezve. Hosszú időn keresztül sorolja fel az akkori egyetlen iskola tanulóit, azok szüleinek nevét, foglalkozását. (...) A mai fiatalok ámulva nézik a palatáblát, melyre nagyszüleik annak idején gondosan vésték palavesszővel a betűket. Négyféle változatát sikerült begyűjteni.”⁶ 1973-ban sikerült az anyagból kiállítást is rendezni, amelyet elsősorban a kerület pedagógusai, diákjai látogattak.

1973 júliusában országos hírnévre tett szert a gyűjtemény, ugyanis „Padba vésett üzenet” címmel műsort közvetített innen a rádió, bemutatva a gyűjtemény értékes pedagógiai emlékeit, dokumentumait. Ekkortól már alkalmi látogatók is felkeresték. Közben a gyűjtő továbbra is biztatta a kerület lakosait, hozzák be régiségeiket a formálódó gyűjteménybe.

1977 januárjában itt ülésezett a Hazafias Népfront helytörténeti bizottsága,⁷ ekkor Tomory szorgalmazta, hogy a betelepülés, illetve a gyáripár történetét is fel kellene tárni. „Ha több helyiségből álló állandó jellegű épületet kapna a helytörténeti és pedagógiai gyűjtemény, amit a Párt és a Tanács vezetősége erősen szorgalmaz, a széles körben meginduló gyűjtő és feldolgozó munka megnyugtató választ tudna adni az előbb felvetett kérdésekre. A ma még csak raktározás, leltározás, rendszerezés célját szolgáló egyetlen helyiség helyett a kiállítás célját szolgáló termekben a kerület lakosai is megismerhetnék lakóhelyük sokrétű történetét. Ehhez persze még sok anyagra lenne szükség, melyeket egyrészt fiókok mélyén féltve őriznek, másrészt padlásokon elfeledetten hagynak porosodni.”⁸ 1979-ben Tomory Lajos mint a kerületi pedagógiai gyűjtemény vezetője Budapest Főváros Tanácsának elnökétől kiemelkedő társadalmi munkájáért a „Budapestért” kitüntetést vehette át.

1981. január 2-án Tomory Lajos évtizedeken át gyűjtött anyagát – értékét hozzávetőlegesen 500.000 forintban megállapítva – a XVIII. kerületnek ajándékozta, és már 1980 novemberében muzeológus szakember részvételével megindult az anyag rendezése. „A több ezer kötetnyi könyvtárban nem ritkaság a kétszáz éves könyv; az ezer darabot meghaladó plakátgyűjteményben is jócskán akad olyan, mely kerületünk múltjának megismerését segíti, az adattár pedig már nem egyszer látta el anyaggal az ide kopogtatókat. Rendszerezésre kerül az érem- és jelvénygyűjtemény is, elnyeri egykori fényét az üveg, porcelán és kerámia, megszabadul a rozsdától a sok konyhaeszköz, szerszám, valamint konzerválásra kerülnek a fa és szalma alapanyagú tárgyak is.”⁹

1981-től – ekkor még mindig a Kassa utcai iskola a helyszín – dr. Magyar György vette át a gyűjtemény vezetését. Már kirajzolódtak az egyes gyűjtemények: a könyvtár, a plakát-

⁶ TOMORY 1972. 4.

⁷ 1963-ban a Hazafias Népfront XVIII. kerületi bizottságában helytörténeti akcióbizottság (aktíva) alakult, mely elkezdte feltárni Pestlőrinc és Pestimre múltját. Vezetője Tekes Sándorné Zsebők Kornélia volt. Helytörténeti mozgalmat szerveztek, 1969-ben a kerületi csapat győztesen vett részt a főváros által rendezett televíziós vetélkedőn. 1970-ben pedig sikerült egykori villája helyén mellszobor formájában emléket állítani Eötvös Lorándnak is.

⁸ TOMORY 1977. 12.

⁹ MAGYAR 1981. 13.

tár (elsősorban az iskolákba kerülő, sokszor ismeretterjesztő plakátokból), az adattár (ide gyűjtik a kisnyomtatványokat is), a dokumentumtár, illetve a tárgyi gyűjtemény.

Az 1980-as évek elején a Bajcsy-Zsilinszky utca 83. szám alatti egykori iskolaépületben kapott önálló helyet az anyag.¹⁰ 1983-ban aztán a közelben álló, Brassó utcai iskola pincéjéből költözhetett át hosszú távra a kerület központjába, a Vörös Hadsereg útja 87. (ma Üllői út 399.) szám alatti, egykori villából átalakított óvodaépületbe. Az utca felőli oldalon volt a két szobából kialakított kiállítóterem, egy nagyobb, udvarra néző helyiség jutott a könyvtárnak. Itt tíz évig működött a XVIII. kerületi Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény.¹¹

1984 tavaszán még csak alkalmi látogatókat tudtak fogadni. Elsősorban kutatószolgálat keretében olyan érdeklődőket, akik szakdolgozathoz, doktori értekezéshez gyűjtöttek pedagógiai jellegű adatokat – ők helyben olvashattak a könyvtárban, kutathattak az adattárban.

A Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény oktatási témájú állandó helytörténeti kiállítását – „*Iskoláink múltja és jelene*” címmel – 1985. október 25-én nyitotta meg Csincsik Imre, a Budapest XVIII. kerületi Tanács Művelődésügyi, Egészségügyi és Sport Osztályának vezetője. Ürögi Imre az alábbi sorokban ismertette a kiállítást a *Köznevelés* hasábjain:

„Igen sok tárgyi emléket láthatunk az alig ötven négyzetméteren. Az anyagbőség kissé zsúfolttá teszi a kiállítást, amelynek fő értéke, hogy tükrözi (mint a csepp a tengert) a magyar neveléstörténet 125 évét. A kiállított anyag igen jól rendezett, s az iskolai élet minden területét felöleli.

Az egyik sarokban petróleumlámpával működtetett vetítógépet vehetünk szemügyre. Szép, színes, idillikus-didaktikus faliképek vonzzák a tekintetet (Ruhamosás; Madarak etetése; Szántás, vetés, boronálás; Jön a vonat!). Az állványos tábla és a régi Magyarország-térkép is felidézi a múltba hanyatlott hajdani tanórák hangulatát. A régi szemléltető képekkel a jelent idézően mostani óvodások bűbájos-naiv rajzocskái, festménykéi néznek szembe.

Az ember (ha – mondjuk – ötven év körüli) meghatódva fedezi föl régi tolltartójának társát, benne a tolltörlőnek külön rekesze volt. Itt vannak a széles margójú vonalas füzetek is. Hátsó borítójukon az írott nagy ábécé...

Elandalodni, elgondolkodni és tanulni lehet itt. Megnézzük az I. világháború végén érvényes hadi irkát, elolvassuk egy polgárista diáklány lelkesült hangú dolgozatát 1919. május 1-ről, eredeti dokumentumokból értesülünk arról, mivel vádolták a lőrinci pedagógusokat a Tanácsköztársaság után, s hogy mire ítélték őket.

Egy 1763-as kiadása – Maróthy-féle – Arithmetica, vagy számvetésnek mestersége című könyv belső borítóján felfedezzük a régi iskolamester kézírását. Receptet közöl a »jó ténta« készítésére. Meghalványodva bár, de kitűnően olvasható a rég elporladt kéz írása.»¹²

¹⁰ SCHMIDT 2001. 41–43.

¹¹ FÖLDESI 1984. 4.

¹² ÜRÖGI 1985. 15.

Ez a kiállítás és a gyűjteményben dolgozó szakemberek sok-sok iskolai csoport számára jelentettek az 1980-as években életre szóló igazodási pontot. Köztük a múzeum jelenlegi igazgatójának is, aki középiskolai osztályával tett látogatást a kiállításon. A kerületiek megszokták és megszerették ezt a helyszínt, amelyet még a kétezres évek elején is emlegettek.

Az 1980-as években a XVIII. kerületi tanács művelődési osztályához tartozó önálló intézmény szakemberei dr. Téglás Tivadarné vezetésével – a kerület egyetlen tudományos kutatással foglalkozó szervezeteként –, a XVIII. kerületi Hazafias Népfront Honismereti és Helytörténeti Bizottságával együttműködve lefektették a helytörténeti kutatás és irodalom alapjait, valamint 1987 és 1991 között az állandó mellett hét időszak kiállítást készítettek helytörténetről, az őszirózsás forradalomról, sportklubokról, illetve megkezdődött a szakszerű alapnyilvántartások vezetése.

A munkának meglett az eredménye. A szakmai felügyeletet ellátó Budapesti Történeti Múzeum indítványozta, hogy az anyag nagysága és az itt folyó lelkes kutatómunka, közművelődési és oktatással kapcsolatos tevékenység alapján a kerület kérje hivatalosan is a szakmai rangot jelentő minisztériumi gyűjteményi besorolást. A XVIII. kerületi Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény 1990 áprilisában hivatalos minisztériumi működési engedélyt kapott. Időközben az Üllői úti épületet – amelyben évente közel kétezren is megfordultak – már kinőtte az intézmény. Az egyre gyarapodó gyűjteménynek kevés volt a hely, és egy idő után már csak külső helyszíneken tudtak időszak kiállításokat rendezni, ezért a sokak által jól ismert villából 1993 decemberében a Havanna-lakótelepre (Kondor Béla sétány 10.) költöztették.

1994. január 1-jén új szervezeti keretbe is szerveződött a gyűjtemény, összevonták az ekkor létrehozott pedagógiai szakmai szolgáltatóval. A XVIII. kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény (PIHGY) a Kondor I. (1995-től Csontváry Kosztka Tivadar) Általános Iskola udvarán, az egyemeletes CLASP könnyűszerkezetes melléképületben talált otthonra. A nyolc tantermes iskolai melléképületet 1983 szeptemberében adták át, de a megfogytakozó diáklétszám miatt az 1990-es évek elején már megüresedett.

Az összevont intézmény, azaz a PIHGY igazgatójának novemberben Pilhoffer Ferenc pedagógust, iskolaigazgatót nevezték ki. Az épületet egészen 2005-ig csak az iskola főépületén keresztül lehetett megközelíteni. Tovább rontotta a gyűjtemény elérhetőségét, hogy az anyag és a kiállítások az emeletre kerültek. Így mind a látogatók, mind a kutatók számára komoly kihívást jelentett a megtalálása még az önálló, a mellékutcából nyíló utcai bejárat kialakítása után is. Így a gyűjtemény az átlagember számára szinte láthatatlanná vált, viszont szorosabbá vált a kerületi iskolai kapcsolatrendszere a Pedagógiai Intézeten keresztül.

Az új helyszínen az első állandó kiállítást „Iskoláink régen és ma” címmel 1994 áprilisában építették fel, és május 11-én nyitotta meg Erdélyi László alpolgármester. A *Népszabadság* külön cikkben számolt be a kiállításról.

„Aztán átmegyünk egy tökéletesen berendezett régi tanterembe, ahol a három lábon álló tábla mögött ott lóg a falon az elmaradhatatlan Kogutowicz Manó féle térkép, mellette a beszéd- és értelemgyakorlatokat segítő faliképsorozat. A katedrán nádpálca és tintatartótartó, amely arra szolgált, hogy a szünetben ebbe gyűjtse a tanító a

*nebulók tintatartóit, megelőzendő a tintával elkövethető rendbontás minden fajtáját. (...) Körös körül tablók mutatják be a lőrinci iskolarendszer fejlődését az első, 1860-as majorsági népiskolától kezdődően.”*¹³

Az 1990-es évek második felében a gyűjtemény munkatársai kutatásaik és tapasztalataik alapján meghatározó helytörténeti munkákat készítettek. Ezek közül is kiemelkedik a máig egyedülálló monográfia, a *Pestszentlőrinc krónikája*, illetve Téglás Tivadar és felesége, valamint Pándy Tamás a kerületi általános és középiskolások számára készített *Helytörténeti olvasókönyve*.

1996. június 5-én Gulyás István iskolai, régészeti, katonai gyűjteményéből nyílt kiállítás „1000 éves a magyar iskola” címmel a Pedagógiai Intézet emeleti tanácstermében, amelyet a korábbiakhoz hasonlóan Tomory Lajos rendezett. 1996. szeptember 1-jén – a gyűjtés kezdetének negyvenedik évfordulóján – a kétszeres Pro Urbe-díjas gyűjteményalapító bejelentette, hogy a Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjteményben végzett munkájáról december 31-ével lemond.

1999 decemberében az egy évvel korábban elhunyt alapító emlékére az épület emeletén Tomory-termet avattak. Az itt lévő „Az elemitől az általánosig” – a XVIII. kerület alsó fokú iskoláinak története című állandó kiállítást dr. Schmidt Jánosné pedagógus, gyűjteményi referens rendezte.¹⁴ Ekkor még az emelet nagy részét a közgyűjtemény használta: állandó iskolatörténeti kiállítást, szabadpolcos – az oktatást segítő – látványraktárt rendeztek be. Önálló helyet kapott a könyvtár, a fotó- és dokumentumtár, és kiemelt szempont lett az állományvédelem is. Azonban már ekkor látszott, hogy időszaki kiállításokra és gyűjteménygyarapításra nincs hely az egyre növekvő létszámú Pedagógiai Intézet és az épület földszintjét elfoglaló Nevelési Tanácsadó mellett.

*„Az eredetileg iskolai célra épült kétszintes épület felső szintjén az egyik termet raktár-múzeumnak is nevezhetjük, ahol egy-egy érdeklődő vagy egy kisebb csoport, vezető kíséretével, kedvére szemlélődhet. Itt helyeztük el a térkép-, téglá- és zászló-gyűjteményt, a háztartási eszközöket, bútorokat, a majorsági gazdasági élet tárgyait, az iskolai kísérleti eszközöket, a kisipari szerszámokat.”*¹⁵ (...)

*A másik hasonló nagyságú terem az állandó kiállításunknak ad otthont, melynek címe »Az elemitől az általánosig«, a kerület alsó fokú iskoláinak története. A belépő egy osztályteremben találja magát, melyben a berendezési tárgyak, az iskolai eszközök a XIX–XX. század emlékei. Kötelességünknek érezzük, hogy a NAT-ban meghatározott helyismereti követelmények teljesítéséhez minél több segítséget adjunk a pedagógusoknak, ezért az osztályok számára múzeumi foglalkozásokat is tartunk. A két településrész (Pestszentlőrinc és Pestszentimre) iskolahálózatának kialakulását tablókön mutatjuk be. Az alattuk lévő üveges tárlókban időszakos bemutatásokat rendezünk. Jelenleg az írás–olvasás tanítási eszközei láthatók a »századvégtől századvégig«. A kiállítás rendezésénél már eleve az általános iskolások adottságait, igényeit vettük figyelembe. A tanulók a korabeli padokban ülve követhetik a »tanító néni« vagy a »tanító bácsi« szavait a régi iskolák életéről, szokásairól.”*¹⁶

¹³ S. M.: Tintatartó és nádpálca. *Népszabadság*, 1995. március 10. IV.

¹⁴ PAPP 2002. 15.

¹⁵ Ez volt a mai látványraktár elődje.

¹⁶ SCHMIDT 2001. 41–43.

1. kép – Az 1999-ben megnyitott állandó iskolatörténeti kiállítás

Mivel az épületben időszaki kiállításokra csak igen korlátozottan nyílt lehetőség, ezért 2000 áprilisától Schmidt Jánosné a kerület több pontján bemutatott vándorkiállítást állított össze „*Pestszentlőrinc története Nagy-Budapest kialakításáig*” címmel. Az első vándorkiállítást több is követte, sokáig ezek a képes, szöveges tablósorozatok voltak a legfontosabb eszközök, hogy a kerületi iskolák legtöbbjébe eljuthasson helytörténeti ismeretterjesztő anyag. Ezekhez feldolgozást segítő, játékos feladatlapokat is készítettek a gyűjtemény munkatársai. 2003. október 10-én szintén külső helyszínen, egy Havannalakótelepi óvodában Mezeyné Bakóczay Hedvig óvodai referens rendezett a gyűjtemény anyagából óvodatörténeti kiállítást, amelyet aztán a gyűjtemény munkatársai újítottak meg rendszeresen, illetve fejlesztettek tovább. Az épített kiállításokat múzeumpedagógiai foglalkozásokkal és tárlatvezetésekkel, a tablókiallításokat játékos feladatlapokkal, füzetekkel és digitális segédanyagokkal egészítették ki.

2002 augusztusában Frank Gabriella lett a PIHGY új igazgatója, aki a gyűjtemény vezetésével dr. Schmidt Jánosné pedagógust (napközis munkaközösség-vezetőt) bízta meg. A feladatellátásban több fő- és mellékállású munkatárs vett részt, de csak egy rendelkezett szakirányú végzettséggel, a könyvtáros–múzeumpedagógus. Ekkor már a második szakfelügyeleti vizsgálat szorgalmazta, hogy alkalmazzanak állandó munkatársként megfelelő végzettségű muzeológust. 2004. december 1-jétől irányítja a Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjteményt Heilau Zsuzsanna történész–muzeológus, aki azóta is az időközben területi múzeumi rangra emelkedett intézmény vezetője.

Az egyre gyarapodó gyűjtemény a 2000-es években folyamatosan kiszorult az épületből. 2005-ben az állandó oktatástörténeti kiállítás átalakítás miatt már nem volt látogatható, a termet később a gyűjtemény irodájaként használták, a látványraktár mind jobban megtelt tárgyakkal, és már belépni is alig lehetett, a pedagógiai és helytörténeti könyvgyűjtemény a Pedagógiai Intézet modern tankönyvtárával osztozott egy termen, a kisebb helyiségeket pedig a Pedagógiai Intézet munkatársai használták.

A gyűjtemény 2006-ban kapott először ideiglenes külső kiállítóhelyet (Múzeumsarok) egy-egy időszaki kiállításra. Az első, 1956-ot és az 1950-es éveket bemutató kiállításban is jelentős szerep jutott a helyi oktatást bemutató anyagnak. Ahogy a korábbi oktatástörténeti kiállítás esetében, ehhez is múzeumpedagógiai program kapcsolódott. 2008-ban a Múzeumsarokban olyan interaktív kiállítás nyílt, amelyen két hónap alatt 72 helyi iskolai osztály járt. A tanulók többek között a papírmerítést és a nyomtatást is kipróbálhatták. A rendszeres időszaki táblókiállításokat iskolák és szabadtéri programok fogadták be, és elkészültek az első honlapra kerülő kiállítások.

Állandó kiállítótér híján került kiállítás a kerületi önkormányzat aulájába, rendszeresen a kerület két közösségi házába (Kondor és PIK), az óvodáskorú gyermekek számára az óvodatörténeti térbe.¹⁷ Több rendkívül sikeres időszaki kiállítás és folyamatos épületkeresés után a 2010-es évek elején végre sikerült folyamatos használatra megkapni a Múzeumsarkot, illetve ezzel párhuzamosan a Havanna-lakótelepen is egy olyan saját kezelésű teret (Havanna Kiállítóhely), ahol végre volt lehetőség önálló múzeumpedagógiai helyiség kialakítására is. Ebben az időszakban négy különféle uniós alapú pályázattal¹⁸ dolgoztak a helytörténeti gyűjtemény munkatársai sikeresen. Az ingatlanok kiállítóhellyé alakítása és a sorra nyíló kiállítások mellett a múzeumi anyagra épülő legfrissebb múzeumpedagógiai fejlesztések organikusan egészítették ki egymást.¹⁹ Természetes volt, hogy az első új állandó kiállításon hangsúlyos szerepet kap a pedagógiai/oktatástörténeti anyag is.

A gyűjtemény sikeres megújulását és fejlődését jelezte az azt elismerő, 2011-es, átfogó szakfelüyeleti vizsgálat és az Év múzeuma különdíj 2012-ben.²⁰ A gyűjtemény és a Pedagógiai Intézet közös működéséből adódó természetes oktatási kapcsolatokat a pályázatok segítségével is intenzíven sikerült kihasználni, de az oktatás rendszerszintű átalakításával 2012-ben egy korszak véget ért. A XVIII. kerületi, későbbi nevén Tomory Lajos²¹ Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény kerületi fenntartásban maradt, miközben a pedagógiai szakmai szolgáltatót tankerületbe államosították. A gyűjtemény a kerületi közművelődés egyik intézményéhez került, vezetője mint igazgatóhelyettes irányította „helytörténeti” munkáját.

A Kondor Béla Községi Ház és Intézményei égisze alatt továbbra is a Pedagógiai Intézettel közös épületben működött a gyűjtemény, de egyre szétagoltabb módon, a két külső kiállítóhely mellett külső raktárt (2007-től), majd raktárakat igénybe véve. A Múzeumsarok kicsinek bizonyult. Bár a kezdetekben még kerültek ide időszaki kiállítások (középiskolai kiállítás), de 2013-ban helyhiány miatt a Malév légiforgalmi kiállításnak

17 Ez a korábban említett Havanna-lakótelepi óvoda kimondottan óvodás korosztályúaknak kialakított tere, amely két csoportszobából állt.

18 TÁMOP 3.2.8; TÁMOP 3.2.11; Havanna-projekt; Alfa-program.

19 A két TÁMOP kiadvány részletesen beszámol a fejlesztett múzeumpedagógiai programokról: FEITL – HEILAUF – KOVÁCS – NAGY 2011; HEILAUF 2012.

20 2010 és 2025 között számos saját és önkormányzattal, kerületi intézményekkel vagy civil szervezetekkel közös pályázat segítette a folyamatos fejlődést. A sikeres működést a 2024-es szakfelüyeleti vizsgálat is megállapította, de ezt mutatják az időközben megszerzett díjak és minősítések: a 2012-es Év Múzeuma különdíj; Év kiállítása oklevél 2019; Családbarát Múzeum 2020, 2023; Múzeumpedagógiai Nívódíj 2023; Községi Múzeum 2024.

21 A gyűjtemény alapítója nevét Tomory Lajos születése 100. évfordulóján, 2012-ben vette fel.

már egy bevásárlóközpont adott helyet.²² Mind a Havannán, mind a Múzeumsarokban csak osztott csoportban fért el 1–1 osztály, közben továbbra is készültek iskolai tablósorozatok, digitális felületek. Egy-egy témáról – például kerületi évfordulók, a XVIII. kerülethez kötődő nevezetes személyek, a települési városközpontok története – könnyen kezelhető ponyva felületekre, egységes méretű 70x100-as képes, a diákok számára megfelelő stílusú, rövid szövegezésű tablósorozatokat készítettünk. Ezekhez kiegészítésként digitális információs felületeket hoztunk létre, további kiegészítő adatokkal, és a témától függően térképekre illesztve. Ezek egy jelentős része ma is elérhető, mivel az informatikai alapfejlesztésekbe minden esetben a szakmai munkatársak szerkesztették be az összegyűjtött adatokat.

Az elődök hagyományait követve a múzeumban a mai napig erős a gyűjteményi és a múzeumpedagógiai munkakapcsolat, a múzeumpedagógiai programokban a gyűjteményt kezelő muzeológusok is sokszor részt vesznek. Ezért most is előnyt jelent a muzeológusok számára a pedagógiai végzettség, tapasztalat. Az viszont tény, hogy a múzeumpedagógia már olyan új megismerési formákkal dolgozik az óvodáskorúaktól a nyugdíjasokig, amely az erre szakosodott munkatársak nélkül elképzelhetetlen lenne.

A gyűjtemény továbbra is egyre inkább kiszorult a lakótelepi épületből, amely ráadásul – mivel nyáron rendkívül felmelegedett – nem igazán alkalmas a gyűjteményi anyag elhelyezésére. A zsúfoltságot tovább növelte, hogy – a PIHGY iratanyaga mellett – szigorú válogatással a múzeum 2015-ben átvette a megszüntetett Pedagógiai Intézet könyvtárának állományát, amely több kiadó különböző tankönyveit tartalmazta, és addig a tanárok tankönyvválasztását segítette elő. A könyvtárban emellett a helyi iskolák évkönyvei és egykori diáklapjai rendezetten, könnyen hozzáférhetően vannak elhelyezve, és rendszeresen készül mentés a „suliújságok” mai – digitális – formátumáról is.

Már a 2010-es évek első felében döntés született arról, hogy az épület felújítása után a gyűjtemény az egykori Pedagógiai Intézettel közösen használt iskolai melléképületből a mai főépületbe, a Herrich–Kiss villába költözik.²³ A 2010-es évek egyszerre szólt a költözésről, az új módszerekkel, megoldásokkal való kísérletezésről. Továbbra is előnyt élveztek a pályázati alapú, komplex fejlesztések – kiállítások, hozzá kapcsolódó játékos feladatok, kiadvány- és digitálisfelület-fejlesztések (például az 1956 helyi történetét feldolgozó), amelyek minden korosztályt, különösen az iskolásokat kívánták elérni. A TÁMOP pályázatokból is sokat profitált az intézmény, ezen alapult sok iskolával, többek között a speciális igényű gyermekekkel foglalkozó SOFI-val a hosszú távú, intenzív kapcsolat. A több mint húsz általános, illetve öt középiskola és a – ma már – múzeum között mindig

²² A XVIII. kerületben van a főváros nemzetközi repülőtere, amely ma Liszt Ferenc nevét viseli. A kerületiek többsége kötődik valamilyen formában a repülőtérhez, az ott működő cégekhez, így a magyar légitársaság csődje sokakat megrendített. A gyűjtemény az első pillanattól kezdve intenzíven kereste a lehetőséget az anyag gyűjtésére és kiállítására, együttműködve magánszemélyekkel és az Aeropark munkatársaival. Mivel a kerületi fenntartású épületekben nem sikerült az összegyűjtött nagy anyagnak megfelelő kiállítóhelyet találni, először egy helyi üzletház fogadta be azt, majd a szomszédos kerületben működő üzletközpont (KÖKI terminál), amelylyel így hosszabb távú együttműködés alakult ki; 2013 és 2017 között több időszaki kiállításra biztosítottak helyet.

²³ Ez 2025-ben is még csak részlegesen valósulhatott meg. Az épület felújítása 2016-ban kezdődött, több ütemben folyt és folyik ma is.

kölcsönösen folyik a partnerkeresés egy-egy új fejlesztéshez, az Eötvös Lorándhoz köthető, fizikai kísérleteket is tartalmazó programtól a képes interaktív helytörténeti gyermek-tankönyvig.

2016-ban fontos mérföldkőhöz érkezett a helytörténeti gyűjtemény. A képzőművészeti szakág létrehozásával működési engedélyt kapott a Tomory Lajos Múzeum, amely önálló székhelyére költözésének évében, 2018-ban önálló intézménnyé szerveződött.²⁴ Az új székhely egyik állandó kiállítása az a látványtár volt, amelynek alapjait, tárgycsoportjait megteremtette, amelyekkel kiegészítette, színesítette a tanórákat az alapító Tomory Lajos.

Tudásátadás, kutatástámogatás

A Tomory Lajos Múzeum már a 2000-es évek közepe óta a nyomtatott mellett digitális adathordozókon (például a 100 éves helyi sajtó szemléje, képválogatás az egykori Állami lakótelep életéből), illetve az interneten is megoszt helytörténeti tartalmakat. Kezdetben ez elsősorban az intézményi honlapra feltett ismeretterjesztő írásokat, tanulmányokat jelentett – mint például a 2010-es tanulmánykötet szövegei –, de a 2010-es évek közepétől a térképes, adatvizualizációs megjelenítés lépett előtérbe. Ennek jegyében készült el 2015-ben a 18kerterkepen.hu, mely egy korábbi – még helyben nézhető – platform kibővítése. Segítségével az érdeklődők információkat tudhatnak meg a XVIII. kerület utcaneveiről, szobraitól, emléktábláiról, intézményeiről. A felület szövegesen és térképesen egyaránt használható. Egyedi fejlesztésű oldalt kapott a tanulmánykötet tartalmára támaszkodva a téma helybeli jelentősége miatt 1956 helyi története (18ker1956.hu).

A 18kerterkepen.hu-hoz hasonló felületen valósult meg a Pestszentlőrinc és Pestszentimre XX. század eleji építkezéseit bemutató 18kerhajjegyzek.hu című tematikus honlapunk, amelynek információit a Tomory Lajos Múzeum és a Budapest Főváros Levéltára anyagaival folyamatosan bővítjük. Évről évre kerülnek fel a kilencven évvel ezelőtti építkezések, valamint az egykori tulajdonosok és a lakók/választók neveit tartalmazó adatok, emellett a korai iskolai jegyzékek adattartalmát is igyekszünk megosztani a kerületünk múltja iránt érdeklődőkkel.

A bp18ker.hu oldal egyre inkább XVIII. kerületi ismeretterjesztő digitális platformmá válik. 2022-ben az Átló Team különleges adatvizualizációs fejlesztéseit vettük igénybe, ily módon különböző rétegekben tudtuk ábrázolni a kerületet jellemző információkat, történelmi térképeket tudtunk ráhelyezni a mai állapotra, valamint korábbi tartalmainkat (közterek, emlékművek, iskolák–óvodák, telektulajdonosok) tudtuk látványosabb formában bemutatni.

Az oldalon azóta helyet kaptak a kerület egyes részeit, híres embereit bemutató kisfilmek, valamint lehetőség van kiadványaink elegáns, könyvszerű, lapozgatható formában való közzétételére is.

A honlap tartalma folyamatosan bővül különböző tartalmakkal – itt érhetőek el a Thinglink programmal a kiállításainkhoz készült ismeretterjesztő játékok, valamint a gyár- és egyháztörténeti, illetve az oktatástörténeti időszak kiállításához kapcsolódó konferenciák előadásainak felvételei is.

²⁴ Az önálló intézmény a fenntartó XVIII. kerületi önkormányzat támogatásával nemcsak átvészelte a járvány és az energiaválság időszakát, hanem intenzíven fejlődött. Az előbb felsorolt díjak és minősítések mellett ezt a 2024-es szakfelületei vizsgálat is megerősítette.

Szintén kisfilmes formában megvalósult, a középiskolásokat célzó pályaeorientációs pályázat volt a *Tudósok és innovátorok egykor és ma Magyarországon*, amely a Karinthy Frigyes Gimnázium bevonásával készült, és amely elérhető a tudosok.tomorylajos-muzeum.hu oldalon.

A kutatástámogatás részeként kiadványainkat eljuttatjuk az iskolai könyvtárakba és a helyi pedagógusokhoz, részt veszünk az iskolák saját történetét feldolgozó kiállításainak összeállításában. Segítjük a szakdolgozatírókat és a minősítésre készülőket, országos pályázatok és vetélkedők sikeres teljesítéséhez adunk háttéranyagot, szakmai segítséget, fotóhelyszínt.

Fejlesztéseinkhez felhasználjuk a kínálkozó pályázati lehetőségeket (például NKA, Mecenatúra), melyeket kiegészítünk a múzeum forrásaival, és biztosítjuk a felületek fenn tartását, fejlesztését. A felületek egy részét a fenntartó önkormányzat és társintézmények pályázatai keretében fejlesztették.

A múzeum oktatástörténeti gyűjteményének bemutatása a jelenlegi múzeumpedagógia segítségével

A Tomory Lajos Múzeum ma is kiemelten fontosnak tartja oktatástörténeti gyűjteménye bemutatását, a kerületi oktatási intézményekkel, különösen a kerületi általános és középiskolákkal ápolt intenzív kapcsolatot. A kezdeti iskolai gyűjteményből az iskolatörténeti anyag jelenleg két helyszínen is kiállításon látható. A Múzeumsarokban található állandó kiállítás – „200 év emlékei” Budapest 18. kerület, Pestszentlőrinc–Pestszentimre múltjából – része az oktatástörténeti terem egy kisebb oktatási látványtárral. A 2025 elején megnyitott időszak kiállítás (*PAD-TÁRS – A 18. kerület iskolái A–Z-ig*) pedig a MŰ-hely kiállítóhelyen nyújt panorámaképet a XVIII. kerületi oktatás múltjáról több mint 250 négyzetméteren. A kisebb állandó kiállítás mellett a múzeum fontosnak tartotta, hogy ne csak megidézzék a húsz éve, azaz 2005-ben bezárt egykori tanteremnyi oktatástörténeti kiállítást, de újra is gondolja, tematikus csoportokba rendezze és jelenkorkutatással gyarapítsa tovább (ennek keretében valamennyi iskolaépületről fotók készültek, és a dokumentum-, illetve a tárgyi anyagot is gyarapítják a kiállításához most kapott további anyagok). A két, a kerületi iskolák 1990-es évekbeli sorsát áttekintő konferencia is ezt szolgálta.

Számos múzeumpedagógiai, helytörténeti ismeretterjesztő program kapcsolódik a kiállításokhoz, hogy élménnyé váljon a múzeumlátogatás a nevelési és oktatási intézmények gyermekei, tanulói, illetve a kerületi lakosok számára. Így ápolja ma a múzeum azt a hagyományt, amelyet Tomory Lajos a kezdetektől fogva megalapozott a helyi közösséggel. Egyre elterjedtebb gyakorlat itthon is, hogy a múzeumok oktatási tevékenységüket az ország Nemzeti Alaptantervében az életkori sajátosságok alapján meghatározott, fejlesztendő kompetenciakörökhöz igazítják a tudásmegosztás mellett. A múzeumnak a tanítási órakeret csekély százalékában,²⁵ viszont az iskolában töltött tanítási időn kívüli szabadon felhasználható órakeret nagyobb százalékában van lehetősége programot, foglal-

²⁵ A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók magyar nyelv és irodalom kerettantervében 5–12. évfolyamon említik a múzeumlátogatást: „Az órakeret 20%-át a szaktanár választása alapján a tananyagok mélyebb, sokszínűbb tanítására, ismételésre, gyakorlásra vagy a tanórán kívüli tudásszerzésre (múzeumlátogatás, színházi előadás megtekintése, előadó meghívása), kompetenciafejlesztésre, projektmunkák megalkotására lehet felhasználni.” *Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára. Magyar nyelv és irodalom* (<https://www.oktatas.hu>)

kozást nyújtani a közoktatásban tanuló gyermekek számára. Egyre gyakrabban témanap, témahét, projektnap, ünnepek és hagyományosan a kirándulások szervezése során keresik fel a múzeumot a pedagógusok a nevelési és oktatási intézményekből. A múzeum lépést tart a világ változásával, a technikai fejlődéssel, a jelenléti foglalkozások mellett a múzeum honlapjain²⁶ digitális múzeumpedagógiai lehetőségek is rendelkezésre állnak az érdeklődők számára a sokféle segédanyag és kiadvány mellett. Utóbbiak segítenek az iskoláknak saját történetük feldolgozásában és megélésében. Nemcsak a kutató diákoknak és pedagógusoknak jut segítség, hanem sok évtizedes hagyományt követve a múzeum munkatársai jelenleg is több iskola saját évfordulójához segítenek nívós kiállítások, kiadványok helyszíni összeállításában, közös múzeumpedagógiai alapú projektek kidolgozásában és végrehajtásában.

2. kép – PAD-TÁRS-kiállítás a MŰ-helyben

Múzeumpedagógiai foglalkozások

A múzeum már óvodáskortól egészen a középiskola 11. osztályáig kínál múzeumpedagógiai foglalkozásokat a különböző korosztályoknak életkori sajátosságaik figyelembevételével. A tanórai keretbe illeszthető foglalkozáson kívül projektnaphoz kapcsolódó foglalkozást, múzeumi tábort és olyan komplex játékos vetélkedőket is meghirdet a múzeum, amelyeken a tanulókon kívül a felnőttek is szívesen vesznek részt a múzeum kiállítói helyein és/vagy a kerület egyéb helyszínein. A közelmúltban és jelenleg is nagy sikerű programok

koznevels/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8 Kerettanterv az általános iskola 9–12. évfolyama számára. Magyar nyelv és irodalom) [2025.06.26.]

²⁶ www.tomorylajos-muzeum.hu/online-muzeumpedagogia/, <https://www.bp18ker.hu/jatekok/> [2025.10.22.]

közül a témához kapcsolódóan legkeresettebb foglalkozásokat a továbbiakban kívánjuk áttekinteni, különös tekintettel azok tartalmi sajátosságaira.

A MŰ-hely kiállítóhely időszaki tárlatához kapcsolódó, oktatástörténeti gyűjteményre épülő foglalkozásain interaktív, élményszerű módon mutatkozik be a kerületi iskolák múltja. A hagyományos szemléltetőeszközök, iskolai bútorok, taneszközök, régi tankönyvek, bizonyítványok, öltözetek, az iskolai életet megörökítő fotók nemcsak vizuális élményt jelentenek, hanem bizonyos elemei kipróbálhatók működés közben, megtapinthatók. A foglalkozások során a gyerekek beülhetnek az egykori iskolapadokba, felvehetik az iskolai köpenyt, és megismerkedhetnek a régi szertárak eszközeivel. Ezáltal személyesebb és emlékezetesebb élményt szereznek a múltból. Játék- és drámapedagógiai módszerek segítik az ismeretek elmélyítését. A tárgytapogatás játékkal az érzékelést fejlesztjük. Tapintás után kiscsoportokban a gyerekek leírják a bűvös dobozban talált tárgyak tulajdonságait, megkeresik a kiállításban úgy, hogy a többi csapat előtt ne fedjék fel a saját tárgyukat. Ezután a csapatok külön-külön felolvassák a tulajdonságokat, miután a tárgyak közelébe vezettek mindenkit, és a többieknek kell megfejtetni a hallottak alapján, hogy melyik tárgyat tapogatta ki a csapat. A dramatizált írásóra, a mártogató tollal való írás alkalmas arra, hogy a maitól egészen eltérő tanulásra alkalmas lelkiállapot jöjjön létre. Óvodásoknak, alsó tagozatos értelmileg akadályozott gyermekeknek a palatábla használata jelent különleges élményt, cselekvésen keresztül szereznek ismereteket a régi iskolai életről. Középiskolásoknak az *Időkapszula a suliból* című foglalkozáson dobozbon-tás-módszert alkalmazunk a csoportalkotáshoz. A dobozban található tárgyak öt témakörhöz kapcsolhatók: menza, közösségi élet, uniformis, táblától a krétáig, iskolai szabályok. Ezeket az eszközöket a tanulók elhelyezik a kiállítás tematikailag megfelelő helyére. A feladat megbeszélése után arra kérjük a tanulókat, hogy csoportjukkal abban a témában találják ki, milyen lenne az iskolájuk a jövőben, amellyel kapcsolatos tárgyat kaptak. Az ötleteiket fóliára készíthetik. Az elkészült kreatív anyagot egy régi írásvetítőn mutatják be rövid előadás formájában, a résztvevők hozzászólásokkal, felszólalásokkal egészítik ki. Régi eszközökkel, a jelen ötleteit jövőbe mutatónak kell megvalósítani a foglalkozáson. A foglalkozást mentiméteren készített online szavazással zárjuk, amelyben választ keresünk arra, melyik ötletet tartják megvalósíthatónak, a legjobbnak.

A Múzeumsarokban található állandó kiállítás oktatástörténeti terméhez és az oktatási látványtár anyagához kapcsolódóan is választható a *Régi iskola*-foglalkozás a kiállítóhely adottságaihoz igazítva. A tárlatról szerzett első benyomások után a véleményvonal bevezető játék következik, majd a régi iskolai eszközökkel való ismerkedés. Azután textilkesztyűt húzva az addig megszerzett ismeretek alapján a régi órarendnek megfelelően pakolnak be a gyerekek taneszközöket egy korabeli iskolatáskába. Útra kelünk a múzeumban „időben” is, a helytörténeti kiállítás végigvezet a kerület múltján. Végül megérkezik a csapat a „rég iskolába”, ahol írásórán vesznek részt.

A kerület iskoláiban lehetőség van „bőröndmúzeumi” programon részt venni, így a *Régi iskola* című foglalkozás nemcsak a honismereti óra keretébe illeszthető be, hanem akár projektnap, évforduló alkalmával; múzeumon kívül az iskolában mindenki számára elérhető a program. A foglalkozás során a tanulók kézbe vehetik a régi taneszközöket, tan szereket, ismereteket szereznek iskolájuk történetével kapcsolatban. Dramatikus játékok (*Véleményvonal, Bújj a tárgy bőrébe!, Milyen volt egy 100 évvel ezelőtti írásóra?*) segítségével tesszük élményszerűvé és emlékezetessé a múzeumpedagógiai foglalkozást.

3. kép – „Régi iskola”-foglalkozás a Gulner Gyula Általános Iskolában

Múzeumpedagógiai projektek

A pályaorientációs foglalkozást „*Mi lesz a végén?*” címmel az általános iskolai pedagógusok igényei hívták életre. A pályaorientációs tematikus projektnap bevezetése óta az elmúlt években több megkeresést kapott a múzeum, hogy a *Nemzeti Alaptanterv*ben tartalmilag is meghatározott pályaorientációhoz kapcsolt ismeretanyag átadásához nyújtson segítséget, s ennek okán szívesen tennének látogatást a múzeumban az osztályfőnökök osztályaikkal. A foglalkozás koncepciójának kidolgozása során meghatározták a múzeumpedagógusok, hogy mindenképpen a múzeum gyűjteményéhez és a XVIII. kerület múltjához kapcsolódjon a foglalkozás úgy, hogy közben teljeskörűen idomuljon a pályaorientációs iskolai követelményekhez, ismeretanyaghoz. A tanulók játékos formában kapnak visszajelzést, hogyan viszonyulnak magukhoz és másokhoz, mire tartják magukat alkalmasnak, mi az érdeklődési körük, mely tulajdonságaik, képességeik számítanak erősségnek, miközben kerületi híres, hivatásukban kiemelkedő személyeket, illetve a helytörténeti és érintőlegesen az oktatástörténeti gyűjteményt is megismerik. A foglalkozás célja, hogy felismerjék: az önismeret, az élethosszig tartó tanulás és a reziliencia kompetenciájának fejlesztése a 21. századi ember egyik legfontosabb feladata az egyre gyorsabban változó világban. Élménypedagógiai, drámapedagógiai, kooperatív módszerekkel közvetítenek a múzeumpedagógusok helytörténeti, oktatástörténeti ismereteket, a PAD-TÁRS-kiállítás tárgyaival kapcsolatos ismereteket, és segítik az osztályfőnököket a pályaválasztással kapcsolatos munkájuk során. A foglalkozás célcsoportja elsősorban a felső tagozatos általános iskolások és középiskolások, de a pedagógusok kérésére alsós évfolyamok irányába is kibő-

vült a kínálat. A 3–4. évfolyamon tanulók életkori sajátosságaihoz igazított változat teljes mértékben érthető, élvezhető és hasznos a gyerekek számára.

A múzeum rendszeresen szervez múzeumi nyári táborokat gyerekeknek, ahol az oktatástörténeti téma is szerepet kap játékos formában. A tábor helyszíne a Múzeumsarokban az oktatástörténeti terem, így adott a lehetőség, hogy a tárgyi gyűjteménnyel ismerkedjenek. Ezen kívül a kerületi napközis tábor résztvevői számára is kínál múzeumpedagógia-foglalkozásokat, amelyek során a csoportok bepillantást nyernek a kerület oktatástörténetébe, a régi iskolák világába. A táborozók számára a múzeum kertje szabadon használható, a tudásátadás az épületen kívül is folytatódik. A Herrich–Kiss villa melletti erdős részen tanösvény, valamint fűszernövénykert található. Ezt a lehetőséget a múzeumpedagógiai foglalkozások tervezésekor is figyelembe veszik a múzeumpedagógusok. *A természet tündérei* szemléletformáló, környezetvédelmi komplex foglalkozás során az óvodások és kiskolások megismerkednek a komposztálás szabályaival, a szelektív hulladékgyűjtéssel és a kertben lévő gyógy- és fűszernövényekkel.

„Családbarát Múzeum” múzeumpedagógiája

A kerület különböző helyszíneit, híres személyiségeit, történelmi múltját felfedező helytörténeti játékokat indít a múzeum nemcsak oktatási intézmények számára, hanem a családoknak, kerületi lakosoknak. Népszerű játék volt a *QR-kódvadászat a 18. kerületben*. A programon a gyermekcsoportok, családok önállóan, felfedező tarisznyába helyezett, információkat tartalmazó nyomok, kellékek segítségével járták be a kerület egy-egy részét. A kódvadászatban részt vettek olyan csapatok, amelyek Pestszentlőrincen és Pestszentimrén is végigjárták az útvonalat, így a játékra fordított idő és energia tekintetében is kiemelkedtek a többi csapat közül. Az okostelefonnal beolvasott kódokkal elért oldalak leírást vagy videót és játékos feladatokat tartalmaztak, melyeket a helyszínen együtt, kooperatív módon kellett megoldaniuk a játékosoknak a tarisznyában található segédeszközök, kellékek segítségével. A kódokat köztéri műalkotásokhoz, a kerület jelentősebb épületeihez, közparkjaiba, a múzeum kiállítóhelyeire és a csatlakozó partnerintézményekhez telepítettük, ahol mindig az adott helyszínen kutatva, azt jobban megismerve találták meg a feladatok megoldását a résztvevők. A kész jegyzőkönyvet, az elkészült produktumokat, fotókat elektronikus levelezés útján juttatták el a múzeum számára.

Az *Eötvös Loránd nyomában Pestszentlőrincen* című helytörténeti vetélkedőn a gyermekcsoportok, családok önállóan, felfedező csomagba helyezett kellékekkel járták be a térképes útmutató segítségével a kerület egy részét és kutatták fel az egyes helyszíneken elhelyezett molinókat. A molinókon olvasható információk tájékoztatták a résztvevőket; a rajta lévő (okostelefonnal beolvasható) QR-kódokon keresztül elért oldalak egy-egy leírást vagy videót és játékos feladatokat tartalmaztak, melyeket a helyszínen együtt, kooperatív módon kellett megoldaniuk a játékosoknak, esetenként a csomagban található kellékek segítségével. A feltöltött megoldások egy drive felületen keresztül követhetők voltak a szervezők számára is, így lehetett tájékoztatást adni a résztvevőknek is, ha elbizonytalanodtak, hogy sikerült-e feltölteni megoldásukat. A program egyszerre támogatta a valós térben és térképen való önálló tájékozódást. Az anyanyelvi, matematikai és informatikai kompetenciák fejlődését is segítette, illetve az adaptív készségeket is fejlesztette a vetélke-

dő. A jelentkezők a Múzeumsarokban vehették át a nyomozás kellékeit, és ott, helyben lehetőség volt a felületi feszültséghez kapcsolódó kísérlet elvégzéséhez. Az iskolai csoportok a kellékek átvételekor múzeumpedagógiai foglalkozáson vehettek részt. Ez a bevezető lehetőséget teremtett, hogy könnyebben megértsék a világhírű fizikus munkásságát, jelentőségét. Ezen a kiindulási ponton tekinthették meg a résztvevők az Eötvös–Pekár-féle ingát, amely a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeumtól kölcsönszerződés útján került a Múzeumsarok kiállítóhelyünkre. A térkép elkalauzolta a játékosokat a Zila Kávéházhoz, a FSZEK XVIII. kerületi főkönyvtárához, az Eötvös-szoborhoz, amely az egykori Eötvös-villa közelében található. Onnan a Lónyay-villához sétáltak el a versenyzők, végül az Eötvös Loránd Általános Iskolánál fedezhették fel az utolsó molinót.

A 2025. évi Múzeumok Majálisán mini oktatástörténeti kiállításához interaktív játékot fejlesztettek ki a múzeum munkatársai. Múltba vezető utazáson lehetett részt venni a „csodaalagúton” keresztül, amely habszivacs lapokból készült a biztonság érdekében. A kaland során UV lámpa segítségével régi iskolai tárgyak képét fedezhették fel a vállalkozó kedvű játékosok. Ezeknek a memorizálása volt az egyik cél, mert az „utazás” után ki kellett választani azokat az eszközöket a minikiállítás tárgyai közül, amelyeknek a képe az alagútban volt. Majd a megoldás, az átélt élmények megbeszélésével fejeződött be a játék. Az esélyegyenlőség jegyében egy másik verzió is készült. Újrahasznosított anyagból, egy megfelelő méretű papírdobozból készítették el a múzeum makettjét a múzeum munkatársai, amelynek két oldalán egy-egy UV lámpa segítségével lehetett keresni az iskolai tárgyak UV filccel rajzolt képeit. A játékot örömmel próbálták ki az érdeklődők, és remek párbeszédek alakultak ki a különböző generációk tapasztalatai alapján.

4. kép – Megvan! Izgalmas iskolai tárgyak a múltból

5. kép – Múzeumok Majálisa 2025

A Tomory Lajos Múzeum – az alapító által lefektetett alapokhoz híven – ma is aktívan, sokrétűen és interaktív módon gyűjti, kutatja, őrzi, dolgozza fel és teszi közzé a helyi közoktatási intézményekkel és pedagógusokkal sok formában együttműködve Budapest XVIII. kerület és kiemelten a kerületi közoktatás egyre gyarapodó emlékeit. Az itt élő százezer ember és az intézményhálózat mögött álló több mint 150 év közös történetünk, a két modern település fejlődése elképzelhetetlen lenne a helyi oktatási intézmények nélkül, amelyek otthonai és igazodási pontjai, számos közös élmény adói immár több generációnak. Szerencsések vagyunk, hogy a múltat egy olyan lelkes és innovatív közösséggel ismerhetjük és őrízhetjük meg, amely igényli, javasolja és mindig jól fogadja az új megoldásokat, amelyek bevezetésében, fejlesztésében és felhasználásában is aktív részt vállalt és vállal.

6. kép – Gépmaajális a Herrich–Kiss villa kertjében

KÉPJEGYZÉK

1. kép	Az 1999-ben megnyitott állandó iskolatörténeti kiállítás. Fotó: Tomory Lajos Múzeum
2. kép	PAD-TÁRS-kiállítás a MŰ-helyben. Fotó: Tomory Lajos Múzeum
3. kép	„Régi iskola”-foglalkozás a Gulner Gyula Általános Iskolában. Fotó: Tomory Lajos Múzeum
4. kép	Megvan! Izgalmas iskolai tárgyak a múltból. Fotó: Tomory Lajos Múzeum
5. kép	Múzeumok Majálisa 2025. Fotó: Tomory Lajos Múzeum
6. kép	Gépmajális a Herrich–Kiss villa kertjében. Fotó: Tomory Lajos Múzeum

SAJTÓFORRÁSOK

Köznevelés, 1957, 1985
Magyar Múzeumok, 2001
Népszabadság, 1995
Népszava, 1964
Pedagógusok Lapja, 1965
Peremváros, 1965, 1972, 1977, 1981, 1984
Városkép, 2002

IRODALOM

FEITL – HEILAUF – KOVÁCS – NAGY 2011	FEITL Írisz – HEILAUF Zsuzsanna – KOVÁCS Márk – NAGY Veronika Sára: <i>Körülöttünk forog a világ? – Összefogással múltunk értékeinek megismeréséért. A Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény és a kerületi általános és középiskolák együttműködése múzeumpedagógiai foglalkozások megtartására.</i> Budapest, 2011.
FÖLDESI 1984	FÖLDESI László: A kerületi múzeum otthonra talált. <i>Peremváros</i> 21. (1984):1. 4.
HEILAUF 2012	<i>Ezerarcú világ – Múltunk értékeinek bemutatása múzeumi eszközökkel.</i> Szerk. HEILAUF Zsuzsanna. Budapest, 2012.
MAGYAR 1981	MAGYAR György: A helytörténeti gyűjtemény bemutatkozik. <i>Peremváros</i> 18. (1981):1. 13.
MIKLÓS 1965	MIKLÓS: Múzeum? Igen! De hol? <i>Pedagógusok Lapja</i> 21. (1965):1. 5.

- PAPP 2002 PAPP: A helytörténet gyűjteménye. *Városkép* 11. (2002):7. 15.
- SCHMIDT 2001 SCHMIDT Jánosné: Kis múzeumok a nagyvárosban. A XVIII. kerületi Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény. *Magyar Múzeumok* 7. (2001):3. 41–43.
- TOMORY 1957 TOMORY Lajos: Pedagógiai múzeumot! *Köznevelés* 13. (1957):6. 145.
- TOMORY 1965 TOMORY Lajos: Egy múzeum otthont keres. *Peremváros* 3. (1965):1. 8.
- TOMORY 1972 TOMORY Lajos: Kerületünk pedagógiai gyűjteménye. *Peremváros* 9. (1972):1. 4.
- TOMORY 1977 TOMORY Lajos: Emlékezzünk a régiekről! *Peremváros* 14. (1977):1. 12.
- ÜRÖGI 1985 ÜRÖGI Imre: Pedagógiai gyűjtemény Pestlőrincen. *Köznevelés* 41. (1985):37. 15.

The Collection of the Tomory Lajos Museum in Education, the Educational Collection in the Museum

by Zsuzsanna Heilauf – Melinda Jásperné Nagy – Tamás László Pápai

(Summary)

The collection of the Tomory Lajos Museum, located in the 18. district of Budapest, has been concerned with the history of education from its very birth. Lajos Tomory, the founding headmaster of the school, decided in 1956 to collect with his students old objects and school equipment from the surroundings of his school in the 18th district. His great dream was to create a pedagogical museum based on his collection, for which he engaged in a lively public and research activity. In 1981, he donated his collection, which had grown to include local history as well as education, and which he could only house in school cupboards and cellars, to the 18th district, which has provided a venue and organisation for the growing collection since 1987. From the very beginning, the founder and the public collection felt it was important to present the district's educational past in temporary and permanent exhibitions, and since 1985 there has been an almost continuous permanent exhibition on the subject - in various locations. Drawing on the educational and local historical material, guided tours for schoolchildren in the district, successful museum education sessions and joint exhibitions have been held since the beginning. In addition to the educational history material, the thematic material of the museum's display library is based on the founder's concept of education, on previous thematic collections and on the display of the museum's collections, and is also linked to a variety of museum education programmes.

Currently, the Tomory Lajos Museum is an independent institution (in a villa more than 150 years old) with several exhibition spaces. The educational material, which is popular with school groups in the district's primary and secondary schools, is on permanent display as part of the permanent exhibition on the history of the municipality, but recently, in addition to a research project on the present, the educational material held in the repository has been published in a larger permanent exhibition in thematic units.